

Демократія і Демократизація: парадокси глобального поширення

Глобальна демократизація є однією з провідних тенденцій постбіполярного світу та системотворчим фактором відповідної історичної форми (системи) міжнародних відносин. Історія давала чимало нагод для формулювання нових політико-теоретичних узагальнень і демократична трансформація пострадянських країн є однією з таких нагод. Невідомо наскільки позитивним буде досвід глобальної демократизації, проте він безперечно збагатить наші уявлення про демократію і світову політику. Причому, слід наголосити, що негативний історичний досвід може надати навіть потужнішого імпульсу теоретичній рефлексії.

Владно-силове (шляхом примусу) чи заохочувальне (шляхом наслідування) поширення демократії породжує низку проблем, зумовлених відсутністю в соціумах-реципієнтах необхідних умов (більшої чи меншої їх частини) для впровадження цього політичного устрою. Внаслідок глобальної демократизації з євроатлантичного центру сил, виникне багато нестабільних демократій, що не зможуть існувати без зовнішньої підтримки, а всередині структуруватимуться як олігархії. Ліберальна демократія та ринкова економіка є устроєм ґрунтованим на конкуренції і якщо суспільних ресурсів замало, а розподільчі та контролюючі державні функції мінімізовано, то більшість з цих ресурсів незабаром опиниться в руках невеликої олігархічної верхівки.

Поширення демократичних устроїв приносить не лише позитивні результати, а демократія, якщо й благо, то не абсолютне, тобто благо, але не завжди і не для всіх. Особливо, коли йдеться про такий різ-

новид демократичного устрою як олігархія, що небезпечно розповсюдився пострадянськими теренами. Демократія, в якій більшість різновидів політичних ресурсів монополізовано невеликою кількістю учасників політичного процесу, однак збережено увесь нормативно-інституційний каркас цього політичного устрою, є олігархією. Демократія не лише передбачає певний спосіб інституціоналізації політичної системи, вона ще й потребує відповідного розподілу ресурсів та відповідного ціннісного забезпечення. В разі, коли ресурсний розподіл буде нерівномірним, а цінності не викликать ентузіазму (чи хоча б почуття лояльності) й нав'язуватимуться із-зовні, отримуємо таку форму реальної демократії як олігархія – ідеальний об'єкт домінування та експлуатації в рамках однополюсного світового суспільства.

Розподіл ресурсів є одним з головних факторів історичного успіху та ефективного функціонування будь-якої демократії¹. Якщо суспільство цілковито поляризоване, то навіть найдосконаліший нормативно-інституційний каркас не врятує його демократичний устрій від деградації й розпаду. Тому й головною запорукою ефективності та стабільності політичної системи, а отже й усього суспільства, слід вважати максимально можливу за даних конкретно-історичних умов спільність інтересів громадян та максимально рівний за даних конкретно-історичних умов розподіл між ними соціальних благ. Рівність у розподілі цих благ є важливою умовою свободи, адже той, хто їх (благ) позбавлений не може бути вільним. Натомість свобода – рівності не передбачає, а часом навіть навпаки. Інакше кажучи, втілюючи «рівність» водночас втілюють і «свободу», тобто здійснюються одразу дві цінності; втілюючи «свободу» – втілюють тільки її. Безперечно, що цілковита рівність, як і решта ціннісних абсолютів, недосяжна. Проте спроби досягнути максимально рівного за даних конкретно-історичних умов розподілу соціальних благ цілком виправдані, адже таким чином усувається головна причина більшості політичних конфліктів.

¹ R.A. Dahl, *Who Governs?: Democracy and Power in an American City*, New Haven 1961, с. 86, 226, 228.

Демократія і демократизація можуть бути успішними за однієї умови – опірності суспільства, спроможності (ресурсної) й готовності (ціннісної) громадян захищати свої інтереси. Таким чином, з трьох груп передумов функціональної демократії – ресурсних, ціннісних, інституційних – найбільше значення мають перші дві. Слід зауважити, що елітаристське суспільство, більшість членів якого люди бідні, боягузливі, бездіяльні, котрі не усвідомлюють своїх інтересів та неспроможні їх захистити, оскільки позбавлені матеріальних та духовних ресурсів, навряд чи коли-небудь збудує ефективну демократію. Під кутом зору економічних передумов демократизації, слід також зауважити, що головною такою передумовою є не рівень розвитку економіки й не обсяг національного багатства, а характер його розподілу. Демократичний устрій утверджується на більш-менш рівному розподілі, а не високих темпах економічного зростання. Громадянської мужності цей устрій потребує більше, ніж споживацького раціоналізму та прагматичного пристосуванства. Демократія – це політичний устрій мужніх та відповідальних громадян середнього й рівного достатку².

Демократія аж ніяк не причетна вічності – це всього лиш один з можливих політичних устроїв, котрий, як і все що коли-небудь виникало, приречений на занепад і зникнення. Серед причин неминучої загибелі будь-якої демократії передусім виокремлюються: олігархізація – розпад внаслідок вкрай нерівномірного розподілу суспільно-політичних ресурсів; охлократизація – розпад внаслідок ірраціонального й некерованого «панування натовпу»; міноритизація – розпад внаслідок фрагментації «демосу» на ворогуючі й несумісні меншини.

Конкретно-історичні умови демократичної трансформації на пострадянській східноєвропейській напівпериферії створили новий різновид реальної демократії, яка хоч і відрізняється від ідеальних демократичних устроїв з ліберальних утопій, однак не може вважатися якимось неототалітаризмом чи авторитаризмом. Вона є олігархічною демократією. Йдеться про такий реальний демократичний устрій, в якому: по-перше, всі різновиди й обсяги політичних ресур-

² Ж.-Ж. Руссо, *Про суспільну угоду, або Принципи політичного права* [пер. з фр. О.І. Хома], Порт-Рояль 2001, с. 121.

сів монополізовано невеликою групою суб'єктів політичного процесу; по-друге, витримано всі формально-інституційні умови демократичного устрою (від виборів до багатопартійності).

Демократія східноєвропейської пострадянської напівпериферії є корупційною демократією. Корупція перетворилась на визначальний механізм, засобом якого відбувається розподіл суспільних благ, а отже й здійснюється політична діяльність. Тому чесна та моральна поведінка вважатиметься тут ненормальною чи навіть злочинною, ображаючи колективні почуття та накликаючи санкції. Корупцію в політиці слід розуміти як підміну загальносуспільних інтересів і цінностей приватними, тобто як приватизацію, зокрема економізацію, політичної діяльності, котра по своїй суті є діяльністю в інтересах всіх – універсальною діяльністю задля «загального блага». Водночас, слід зауважити посутню схильність демократії до корупції, котра може вважатися її вродженою вадою, що особливо унаочнюється саме олігархіями. Зрештою, виборчий процес є підкупом виборців обіцянками (і не лише ними). Кожен реально-історичний політичний устрій має недоліки – і це природно. Так, демократія настільки ж схильна до корупції, наскільки авторитаризм до дискримінації.

Східноєвропейська пострадянська демократія є імітаційною демократією. Свій нинішній політичний устрій суспільства цих теренів отримали наслідуючи вчорашніх переможців і нинішніх володарів світу – країни євроатлантичної спільноти. Країна-наслідувач керується різними прагненнями: виявити лояльність до домінуючих держав і отримати комфортне місце в очолюваному ними світовому порядку; згодом перемогти ці держави у конкурентній боротьбі чи принаймні ефективно їм протистояти; вирішити внутрішні суспільні проблеми, яким не могли дати ради в рамках традиційних суспільних форм; нарешті, керуючись просто модою на наслідування. Хоча й наслідування є одним з базових соціальних механізмів, воно має ціну – це залежність, адже той, хто наслідує стає залежним від того, кого він наслідує.

Демократії східноєвропейської пострадянської напівпериферії, під кутом зору їх міжнародного статусу, є продуктами периферизації, перебуваючи на нижчих щаблях стратифікаційної ієрархії сучасного міжнародного суспільства. Мова йде про залежні країни, котрі, однак,

могли б значно підвищити свій міжнародний статус в разі обрання стратегічного курсу на справжню зовнішньополітичну незалежність, міжнародно-політичну й міжнародно-економічну самодостатність, ціннісний і системний плюралізм. Периферизація – це пониження у стратифікаційному статусі, тобто переміщення держави та суспільства з вищих щаблів глобальної стратифікаційної ієрархії на нижчі. В міжнародних відносинах, через їх жорстку змагальність, постійно діяли потужні периферизуючі сили, котрі особливо унаочнились саме за часів постбіполярності. Тому всі слабкі й неефективні національні політичні та економічні системи неминуче стають об'єктами дії цих сил, понижуючись в своєму міжнародно-стратифікаційному статусі.

Доречно наголосити, що будь-яка демократія є керованою. Існування інституту держави передбачає функцію управління всіма суспільними процесами, в тому числі й демократичними. Демократія є політичним еквівалентом ринку. Вона також потребує державного втручання й регулювання, ступінь та інтенсивність котрих бувають різними і залежать від історичних часів та соціальних контекстів. Головне не те, що демократія керується, адже це неминуче, а те – хто здійснює керівництво? Найгіршим є варіант зовнішнього управління, коли національна демократія управляється із-зовні в інтересах домінуючих держав та сил глобального й регіонального гегемонізму, а також варіант олігархічного управління.

Розуміння історичних перспектив демократії та демократизації потребує вироблення релятивістського погляду на політичні устрої, згідно з цим баченням демократія та авторитаризм є реально-історичними устроями, які взаємодіяли (взаємодоповнювались і конкурували) впродовж історії людства, компенсуючи вади одне одного. Усі політичні устрої можуть бути винесені на аналітично-інтерпретаційний спектр, де «ідеальні» (тобто такі, що не можуть бути цілковито втіленими) устрої – тоталітаризм й анархізм – дві екстремні точки, а реальні устрої вважаються комбінуванням в різних структурних пропорціях демократичних й авторитарних елементів. Авторитарні елементи утримують суспільство від скочування в хаос і безлад, а демократичні – від скочування в тоталітаризм. У рамках демократичного устрою, авторитарні організаційні елементи не лише можливі, але

й необхідні. Авторитаризм також неможливий без демократичних організаційних елементів.

Політичний устрій доцільно оцінювати не на основі дихотомії «демократія/авторитаризм», а на підставі ширших критеріїв, серед яких: успішність вирішення дилеми соціального хаосу і соціального порядку³; забезпечення виживання держави на міжнародній арені та максимально високого статусу в міжнародних відносинах; ефективне управління (позитивним вважається той політичний устрій, за якого управління здійснюється найефективніше)⁴; гуманність (гуманним вважається той політичний устрій, за якого кількість людей, котрі не згодні з ціннісними засадами цього устрою та неспроможні існувати в його структурних рамках, тобто кількість «еретиків» та «ізгоїв», є мінімальною).

Демократії, як і авторитаризми, бувають різними. В найбільш мінімалістському сенсі, демократія – це всього лиш правління більшості, а авторитаризм – меншості. Тому й чимало залежить від моральних, культурних, політичних якостей цих більшості й меншості. Очевидно, що демократія, в якій більшість є морально деградованою, бездуховною та споживацькою програватиме в моральному та функціональному сенсах авторитаризму, правляча меншість котрого складатиметься з людей мужніх, відповідальних, непідкупних та порядних. Будь-яке явище політичного життя слід оцінювати скептично, методологічно керуючись чимось на кшталт попперівської концепції «фальсифікації». Демократія має свою зворотну («темну») сторону – вона настільки ж схильна до корупції й безладу, наскільки авторитаризм схильний до примусу й дискримінації.

Демократія та авторитаризм є реально-історичними устроями, які змагались і взаємодоповнювались впродовж усієї історії людства, тобто були політичними формами його історичного існування. Подібно до будь-якого іншого явища світу реальної історії і політики,

³ S.P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, London 1991, с. 29.

⁴ Д. Юм, *О том что политика может стать наукой*, [в:] пер. Е.С. Лагутина, *Малые произведения: Эссе; Естественная история и религии; Диалоги о естественной религии*, пер. с англ. М. Абрамова, М.О. Гершензона, С. Лагутина, С.М. Роговина, С. И. Церетели, М. 1996, с. 28.

обидва устрої далекі від досконалості. Саме недосконалість кожного з них і породила реально-історичну та реально-політичну дихотомію «авторитаризм/демократія», тобто таке нездоланне протиборство/доповнення, яке дає можливість компенсувати (одразу чи почергово) вади кожного з них. Інакше кажучи, взяті окремо авторитаризм і демократія є досить недосконалими політичними устроями. Проте разом (йдеться про співіснування в історії та політиці) вони складають доволі досконалу «пару», компенсуючи вади одне одного.

Тривале співіснування авторитарного та демократичного устрою призвело до їх структурного взаємопроникнення й декомпозиції. Вони декомпонуються до рівня багатьох організаційних елементів, свого роду «будівельних блоків». Зазначені демократичні та авторитарні організаційні елементи і складають, в різних структурних пропорціях, реальні політичні устрої, котрі вибудовуються з авторитарних та демократичних «будівельних блоків».

Тоталітаризм став тим фактором, який руйнує дихотомію «демократія/авторитаризм», доводить її до екстремі глобального поширення однієї зі складових (нині – це демократія). Проте ця дихотомія вічна, а тотальна демократія є досить сумнівною історичною (чи постісторичною) перспективою, як і тотальний авторитаризм. Обидва ці устрої (демократія і авторитаризм) причетні реальній історії. Вони мають об'єктивні недоліки та природні обмеження, що компенсуються їх діахронічним співіснуванням в історії та системним в політиці. Натомість тоталітаризм є «ідеальним» устроєм, котрий ніколи не був і не буде втіленим остаточно, а всі конкретно-історичні та реально-політичні тоталітаризми були не стільки устроями, скільки політичними практиками, спрямованими на тотальне втілення одного ідеологічного принципу та відповідного образу утопічного соціуму. Причому, ці практики можуть мати різну інтенсивність. Так, найінтенсивнішим був комуністичний тоталітаризм, який найбільшою мірою наблизився до тоталітарного ідеалу; меншою інтенсивністю відзначався фашистський тоталітаризм; нарешті, надзвичайно низька (найнижча) інтенсивність ліберального тоталітаризму дає можливість його теоретикам і практикам заперечувати тоталітарність лібералізму, беззастережно звинувачуючи в ній комунізм і фашизм.

Тоталітаризм як конкретно-історичний та реально-політичний устрій – неможливий. Він може практикуватися, проте не може бути збудованим остаточно. Справжнім опонентом тоталітарного устрою є інший «ідеальний» лад – анархізм, котрий позбавлений будь-якого панівного (зверхнього) ідеологічного принципу та панівного (зверхнього) репресивного інституту, постаючи утопічним «царством самоорганізації» без домінування й експлуатації. Анархізм неможливий як реально-політичний і конкретно-історичний устрій, однак можливий як політична практика. Таким чином, тоталітаризм є цілковито (тотально) встановленою гармонією, натомість анархізм – гармонією цілковито передвстановленою.

Кожен політичний устрій розгортається з відповідного ціннісного ядра, яке становить щось на зразок «генотипу» цього політичного устрою. В різних конкретно-історичних середовищах такий «генотип» зазнає різних модифікацій, втілюючись в різні конкретно-історичні політичні системи. У разі, якщо така система, зберігаючи високий рівень ефективності та легітимності, проіснує впродовж тривалого відтинку історії, то можна говорити про формування позитивного референтного історичного досвіду та відповідної йому традиції, що збагачує собою первинне ціннісне ядро («генотип») політичного устрою.

Ціннісне ядро («генотип») демократії послідовно «приєднувало» до себе традиції, що корелюють з відповідними референтними історичними досвідами успішного існування конкретно-історичних форм демократії у різних конкретно-історичних середовищах. Така структурна динаміка політичного устрою певною мірою нагадує еволюційний механізм набуття та закріплення позитивних ознак біологічними організмами в процесі їх пристосування до природного середовища. Різниця, однак, в тому, що відтворення політичного устрою відбувається не об'єктивно та автоматично, а свідомо, тобто шляхом включення його ціннісного ядра до мотивацій суб'єктів політичного процесу. Глобальну демократизацію слід вважати прикладом формування демократіями сприятливого для себе соціального середовища у світовому масштабі.

Цінність «правління більшості», тобто відповідальності цієї більшості за прийняття й здійснення політичних рішень, якраз і стано-

вить ціннісне ядро («генотип») демократії⁵. В разі, якщо члени якогось суспільства, незалежно від історичної ситуації та параметрів суспільного і природного середовища, вважають себе спроможними та придатними до політичного управління і провадження суспільних справ, тоді й виникає демократія. Проте якою конкретно буде ця демократія визначається саме історичною ситуацією та середовищними параметрами. Таким чином, ціннісне ядро демократичного устрою (його «генотип») об'єднує навколо себе традиції – вже апробовані «можливі форми можливих демократій», тобто ті форми, яких вона може набути у відповідних історичних, суспільних, природних умовах. Ліберальна демократія є однією з таких форм. Вона стала результатом «введення» ціннісного ядра демократії (її «генотипу») до комплексного й суперечливого соціального середовища Сучасності – сукупним породженням науково-технічного прогресу, індустріалізму, націоналізму та інтернаціоналізації, поступу глобальних ідеологій і світових революцій та решти глобальних факторів, що визначали структуру й форму сучасного світу. Тоталітаризм є одним із ключових явищ цього світу. Тому й ліберальна демократія має безпосередню причетність до тоталітарних практик. Показово, що саме ця конкретно-історична форма демократії поширюється нині з євроатлантичного центру сил в контексті глобальної демократизації.

Ліберальна демократія є конкретно-історичним синтезом світської релігії «свободи» (глобальної ідеології лібералізму) з демократичним устроєм. Йдеться про реалізацію однієї з історичних можливостей, про синтез, якого могло б не відбутися. Хоча й взаємодоповнюючі поєднання релігійних вірувань та політичних устроїв траплялися в історії досить часто. Цілком уявляється авторитаризм, в якому править меншість, однак свобода всіх і кожного захищена мудрими та справедливими правителями-лібералами і відповідною судовою системою та системою законів (до речі, таку можливість передбачає навіть Ф.А. Гаєк⁶). Так само можлива охлократична демократія, де більшість жорстко домінує над меншістю, а свободою кож-

⁵ R.A. Dahl, *Democracy and its Critics*, New Haven 1989, с. 97.

⁶ Ф.А. Гаєк, *Конституція свободи*, пер. з англ. Мирослави Олійник та Андрія Королишина, Львів 2002, с. 109–111, 112.

ного жертвують в ім'я свободи всіх, чи олігархічна демократія, в якій всесильна меншина домінує над рештою громадян, приховуючи своє панування за демократичною риторикою і процедурою.

Свобода є хоча й об'єктивним, проте вторинним продуктом демократичного політичного процесу, і люди можуть отримати «дар свободи» навіть того не бажаючи або бажаючи, наприклад, бути обдарованими порядком і справедливістю. Соціальний механізм «народовладдя» потребує такого статусу своїх учасників, котрий би надавав їм «простір» вибору – структурну можливість вільно розглянути альтернативи та осмислено прийняти рішення. Політичний культ «свободи» найкраще почувається за умов демократії. Сама ж демократія також може потребувати політичної світської релігії. Особливо така потреба виникає в масових, складних, конфліктогенних соціумах, де релігія вже не відіграє своєї ціннісно-консолідуючої ролі єдиного «символічного універсума», єдиного світогляду, єдиної легітимуючої сили.

Синтез ліберальних цінностей з демократичним устроєм є конкретно-історичним – це лише реалізована можливість, тож вона має альтернативи, її могло б і не бути, їй неминуче доведеться відійти в минуле. Лібералізм і демократія можуть не тільки поєднуватись, але й суперечити, породжуючи конфлікти між ключовими елементами цієї форми демократичного устрою. Зокрема, завжди існує потенційна загроза, що більшість (під тиском різних соціальних чи навіть екологічних катастроф або стихійних лих) проголосує за обмеження свободи, викликавши протест ліберальної меншості. Такий антиліберальний акт народовладдя може призвести до протилежного прагнення цієї ліберальної меншості захопити владу і примусити демократичну більшість сповідувати культ «свободи». Цілком можливою є інша історична ситуація, за якої занадто вільні громадяни настільки загрузнуть в егоїзмові й байдужості, що просто відмовляться захищати свою демократичну Батьківщину.

Завдяки демократії лібералізм втілюється – отримав політичну форму конкретно-історичного існування; а завдяки лібералізму демократія «одухотворилася» – стала чимось більшим, ніж простий соціальний механізм прийняття політичних рішень. Однак їх історичне

співіснування навряд чи слід вважати цілковито гармонійним. Крім того, це їх співіснування не було аж таким тривалим; розлад, рано чи пізно, станеться; а нині кожен з них намагається підпорядкувати та інструменталізувати іншого. Лібералізм (як глобальна ідеологія, структурно споріднена з фашизмом та комунізмом) прагнув перетворити демократію на засіб тотального втілення власних цінностей, тобто на засіб тоталітаризму. Натомість для демократії ця глобальна ідеологія повного перетворення світу й «завершення Історії» має винятково практичне значення засобу мобілізації лояльності, підтримання консенсусу, досягнення легітимності. Таким чином, «високі» цінності лібералізму становлять для демократа не більше ніж «технічні норми».

Ліберальна демократія є політичним устроєм саме історичної доби світських релігій – доби тоталітаризму. Зрештою, «дух лібералізму» може залишити демократію, оскільки вона (як і авторитаризм) неспроможна стати тоталітарною – зняряддям абсолютного втілення абсолютних цінностей. Так само демократія відмовиться від лібералізму, коли «свободи» стане забагато і громадянство загрузне в егоїзмові та безвідповідальності; або коли ця ідеологія вже не виконуватиме легітимаційних і мобілізуючих функцій; або коли ліберальний фундаменталізм і тоталітарність почнуть суперечити принципам та процедурам народовладдя.

Демократичний устрій цілком здатен функціонувати і без світської релігії. Зрештою, те саме стосується й авторитаризму як такого (просто авторитаризму), котрий так само є всього лише політичним устроєм, а не суспільним механізмом з тотального втілення надідеї (Утопії) та «завершення Історії». Таким чином, і демократія, і авторитаризм як такі (тобто не «запліднені» глобальною ідеологією) цілковито позбавлені тоталітарності. Натомість ліберальна демократія є чимось іншим, ніж просто демократія. Вона є тотально індоктринованою демократією; демократією, що поволі втрачає ознаки соціального механізму народовладдя і «правління більшості», набуваючи ознак соціального механізму тотального втілення однієї утопічної надідеї, ознак «машини» наближення «кінця Історії».

Демократичний устрій як такий має власний («внутрішній») ідеал, котрий є уявленням про ідеальний механізм функціонування цього

політичного устрою; про досконалий демократичний процес і досконалі демократичні структури. Так само й авторитаризм містить у собі власний («внутрішній») ідеал – правління мудрих, котрі «по-батьківськи» дбають про решту громадян, оскільки переважають їх і за моральними, і за інтелектуальними, і за фаховими якостями, залишаючи, однак, цій переважній більшості співгромадян можливість комфортно існувати в позаполітичних сферах суспільного життя.

Ціннісний консенсус в демократичному устрої, як і віра в демократію, можуть набути характеру традиції, тобто сформуватися після тривалого історичного часу, впродовж якого цей устрій ефективно функціонував⁷. Таким чином, після тривалого існування в демократичних формах певний народ може настільки звикнути до цього політичного устрою, що він стане національною традицією (частиною національного спадку) – відбудеться легітимація традицією, що зробить легітимацію квазірелігійною ідеологічною системою (світською релігією) просто непотрібною.

В ідеологічному сенсі, глобальна демократизація передбачає «боротьбу за визначення демократії», тобто ідейну боротьбу кожного окремого національного суспільства й держави за право самим визначати: чим є для них демократія, виробляючи власні національні стандарти розбудови й оцінки цього політичного устрою. Протилежною є політико-ідеологічна ситуація зовнішнього контролю й диктату, коли стандарти розбудови та критерії оцінки демократії нав'язуються і диктуються із-зовні домінуючими державами та силами регіонального й глобального гегемонізму. В цьому випадку, йдеться про ціннісну залежність, ідеологічний контроль, політичну підлеглість. Загалом, до багатьох різновидів демократії – антична демократія, пряма демократія, республіканська демократія, представницька демократія, конституційна демократія, ліберальна демократія, глобальна демократія та інші⁸ – варто додати ще одне – природна демократія. Йдеться про таку демократію, котра органічно зростає на відповідному національному ґрунті, керуючись власними, а не із-зовні нав'язаними стандартами й критеріями.

⁷ S.M. Lipset, *Political Man: The Social Bases of Politics*, 1960, с. 61, 65, 67.

⁸ D. Held, *Models of Democracy*, Second edition, Stanford 1996.

Глобальна демократизація безперечно відіграє свою історичну роль у формуванні постбіполярного світу, вплинувши на його структуру; можливо, навіть витворивши якусь нову форму демократії і відповідну їй традицію; та надавши імпульс творчому пошукові у галузі політичної теорії. Проте ця роль навряд чи буде вирішальною. Поширення ліберальної демократії з євроатлантичного центру сил закінчиться приблизно так само як і поширення комуністичного соціалізму з радянсько-євразійського центру сил, оскільки структурно й ідеологічно ці процеси мало чим відрізняються. В обох історичних випадках йдеться про експансію, домінування, гегемонізм, тобто явища одвіку властиві міжнародній політиці – про метод панування в міжнародних відносинах, який полягає у нав'язуванні сильнішими державами слабшим і залежним власного політичного й економічного устрою задля більш ефективного і менш витратного контролю над ними.

Streszczenie

Artykuł omawia globalną demokratyzację jako jeden z kluczowych czynników kształtujących post-dwubiegunowy świat. Rozwinięty zostaje relatywistyczny pogląd na demokrację, według którego demokracja oraz rządy autorytarne to dwie główne formy życia politycznego w historii ludzkości. Mówi się także, że każdy prawdziwy system polityczny składa się z elementów zarówno demokratycznych, jak i autorytarnych, które powiązane są w różnych strukturalnych proporcjach tak, by system ten nie popadł w skrajności – totalitaryzm lub anarchię. Liberalna demokracja to szczególna forma demokracji, narodzona w świecie, w którym totalitaryzm był znaczącym fenomenem.

Summary

The article deals with global democratization as one of a few key processes for postbipolar world to be shaped. The relativistic view of democracy is elaborated. According to this view democracy and authoritarianism are proved to be two main forms of political existence of mankind all its history long. It is also said that

any real political system consists of both democratic and authoritarian elements, which are combined in a different structural proportion and keep this system from falling to extremes – totalitarianism or anarchism. Liberal democracy as a special form of democracy born by historical world in which totalitarianism was one of the main phenomenons is regarded as well.